

SZEMLE

CSAPLÁR-DEGOVICS KRISZTIÁN – FAZEKAS ISTVÁN (HG.)

GETEILT – VEREINIGT

Beiträge zur Geschichte des Königreichs Ungarn in der Frühneuzeit (16.–18. Jahrhundert)

(*Edition Ungarische Geschichte I. Osteuropa-Zentrum, Berlin 2011. 398 o.*)

A kora újkorral foglalkozó magyar kutatás nagy múltra tekinthet vissza, amelynek eredményei nem korlátozódnak csak a hazai történelmi események vizsgálatára. Történetírásunk idestova százötven éve foglalkozik e korszak eseményeivel, politikai, gazdasági, társadalmi stb. folyamatainak feltárásával és egyre szélesebb körben igyekszik bevonni a külföldi szakirodalom legújabb eredményeit is. Minderre azért van szükség, mert a magyar történelem nem értelmezhető megfelelően anélkül, hogy el tudnánk azt helyezni az európai kontextusban. Mindez azonban fordítva is igaz, ugyanis a korszakra vonatkozó nemzetközi kutatás sem lehet teljes a korabeli magyar történelem ismerete nélkül. Történetírásunk eredményei azonban mai napig nem épültek be kellőképpen a nemzetközi tudományosságba, ami az idegen nyelven kiadott összefoglaló és a legújabb eredményeket közreadó munkák hiányával magyarázható. Az itt bemutatásra kerülő mű ezt a hiányt igyekszik orvosolni, amikor a kora újkor magyar kutatóinak legújabb eredményeit teszi közzé.

A Csaplár-Degovics Krisztián és Fazekas István szerkesztésében megjelent kötet egy új kiadványsorozat (*Edition Ungarische Geschichte*) első példánya, amelynek célja, hogy ráirányítsa a külföld figyelmét a hazai történelmi kutatás legújabb eredményeire. Az Osteuropa Zentrum kiadó gondozásában megjelent munka megjelenéséhez elengedhetetlen volt Detlef W. Stein igazgató segítségével, aki felkarolta ezt az ígéretes kezdeményezést. A szerkesztők céljai között szerepel, hogy ezen újonnan induló sorozattal hozzájáruljanak ahhoz, hogy a magyar kutatók egy idegen nyelvű fórumon tehessék közzé legújabb eredményeiket, bekapcsolva ezzel a hazai tudományosságot a nemzetközi diskurzusba. Szakmánknak napjainkban egyre nagyobb figyelmet kell fordítania az efféle törekvésekre, hiszen a régióinkban jelenlévő problémák megoldásához éppen a tudományos párbeszédnek keresztül vezet az út. Ez pedig csak úgy lehetséges, hogy egymás eredményeire is igyekezzünk támaszkodni, amelyek közvetítéséhez viszont elengedhetetlenek a széleskörű igényeket kielégítő kiadványok készítése.

Jelen kötet teljes egészében megfelel a nemzetközi minőségi elvárásoknak. Tartalmát tekintve magas szintű, külalakját tekintve igényesen szerkesztett munkát vehet kezébe az érdeklődő. Az egyszerű és visszafogottan elkészített kemény borítót egy 1706-ból származó naptárlap részlete díszíti, amelynek eredetije a Berlini Állami Könyvtárban található, és amely egyben a könyvben szereplő egyik cikk illusztrációjával is szolgál. A mű mentes a tanulmánykötetekre (sajnos) gyakran jellemző szerkesztési hibáktól, s a benne szereplő tizenhárom tanulmányt egységes formában adja közre. A kötetben való tájékozódást, az annak végén található alapos személy- és helységnévtárat segíti. A külföldi közönségre való tekintettel, ezeken túl a szerzők jegyzéke is megtalálható a könyvben, amely a tudományos fokozataik és munkahelyeik mellett internetes elérhetőségeiket is feltünteti.

A kötetben szereplő tanulmányok a kora újkori magyar történelmi kutatás legújabb témáit és irányait tartalmazzák. A korszakról való közgondolkodást hazánkban is sokáig meghatározta a politikai eseményekre korlátozódó történelmi vizsgálódás, ami azonban az utóbbi évtizedekben egyre inkább megváltozott. A hagyományos irányzatok mellett egyre gyakrabban találkozni új szempontú, új típusú forrásokra támaszkodó, esetleg új módszertani ismereteket megkövetelő kutatásokkal, amelyek azonban még sajnós csupán egy szűk réteg számára ismertek. Ezeket nem csak az itthoni

közönség, hanem külföld felé is folyamatosan kommunikálni kell, amihez mindenképpen szükség az itt bemutatotthoz hasonló kiadványokra.

A kötet bevezető tanulmányában Fazekas István a hazai történettudomány historiográfiai áttekintését adja, ami segítségére lehet a külföldi kutatóknak abban, hogy a magyar történész szakma eredményeit megfelelően tudják értékelni. A kronologikus áttekintés mellett a szerző kitér a szakmát ért legjelentősebb hatásokra, amelyek meghatározták egy-egy korszak tudományos szemléletét. Az intézményi keretek változásainak ismertetésén túl megemlíti a legfontosabb kiadványokat és összefoglaló munkákat, amelyek jól reprezentálják azt az utat, amelyet a hazai kutatás bejárt. Külön hangsúlyozza a Béccsel a XIX. század óta ápolit szoros kapcsolatokat, hiszen az ottani levéltárak és gyűjtemények a mai napig elsődleges külföldi céljául szolgálnak (nem csak) a kora újkor kutatóinak. A külföldi közönség számára különösen történettudományunk legfontosabb periodikáinak ismertetése nyújthat még fontos adalékot, amelyek mellett röviden a legújabb irányzatokról és azok kiadványairól is olvashatnak az érdeklődők.

A hazai történész szakma és kutatási eredmények népszerűsítésére mindenképpen szükség van, amit igen jól mutat, hogy a Magyar Királyság és a Habsburg Birodalom viszonya rendkívül sematikus jelenik meg a korszakkal foglalkozó külföldi szakirodalomban. A Habsburgok közép-európai monarchiájának történetét vizsgáló külföldi munkák többsége csupán érintőlegesen foglalkozik a magyar állam tényleges viszonyainak megismerésével. Ezt kívánja ellensúlyozni Pálffy Géza *Ein „altes Reich“ an der Peripherie des Alten Reiches...* című munkája, amelyben a Habsburg Német-római Császárság és a Magyar Királyság sokrétű kapcsolatrendszerét kívánja felvázolni. Az állami és államjogi, hadi-, gazdasági-, kulturális és jogi, valamint ceremonális kapcsolataik mentén azt bizonyítja, hogy a Magyar Királyság nem csupán egy volt az örökös tartományok közül. Úgy véli, hogy Magyarország egy kisebb birodalom (ein kleineres „altes Reich“) volt a birodalomban, hiszen eltérően az osztrák és cseh–morva területektől, saját csatolt részekkel rendelkezett (horvát–szlavón részek és Erdély), amelyekkel jogilag is szorosabb kapcsolatban volt, mint a Habsburg korona az általa összefogott országokkal. Vizsgálódása révén jó érzékkel mutat rá azokra a sarkalatos pontokra, amelyekre alapozva egyértelműen kijelenti, hogy Magyarország speciális helyzete és fontossága folytán a Habsburg Birodalmon belül a második helyen állt, közvetlenül a Német-római Császárság után.

A magyar területek a birodalom szempontjából sokáig elsősorban a törökellenes harcokban betöltött szerepük miatt voltak fontosak. A végvári küzdelmek már igen régóta állnak történeti kutatásunk homlokterében, amely egyaránt köszönhető a történészek egyre alaposabb és szerteágazóbb vizsgálatainak, valamint a kort körülölgő romantikának. Az összefoglalóan végvártörténeti kutatásoknak nevezett diszciplína rendkívül szerteágazó, hiszen minden olyan jelenség vizsgálatára kiterjed, amely a végvidéki küzdelmekkel kapcsolatos. Mivel e kor (politikai, társadalmi, gazdasági, hadügyi, életmódbeli stb.) viszonyait döntően a török elleni harc befolyásolta, az ide vonatkozó kutatások is rendkívül széleskörűek, mint azt Kenyeres István, Bagi Zoltán Péter vagy Sarusi Kiss Béla munkái is bizonyítják. E kötet szerkesztői ezért hármuk írását tematikus végvártörténeti blokkként rendezték egymás mellé, amivel jól kiemelték az ide vonatkozó legújabb kutatási irányok szoros kapcsolatát.

Kenyeres István tanulmánya 2008-ban megjelent könyvének (*Uradalmak és végvárak: a kamarai birtokok és a törökellenes határvédelem a 16. századi Magyar Királyságban*. Budapest 2008.) anyagát foglalja össze, amelyben a végvárak uradalmait és birtokaik szerepét vizsgálta a végek ellátásában. A védelmi vonal finanszírozási nehézségei mellett jól szemlélteti az annak kiépülése során a körülményeknek megfelelően változó gyakorlatot és a felmerülő nehézségeket. Kiemeli a kamarai és a főúri kézen lévő területek irányítása közötti különbségeket és az ebből adódó problémákat is. Tanulmánya igen jó képet ad a korabeli végvárak ellátási rendszeréről, amely kutatási eredmények idegen nyelvű közlése hozzájárulhat egy külföldi összehasonlító vizsgálathoz, amelyben más európai védelmi rendszerek viszonyaival vehetik össze a magyar végvidéken kialakult állapotokat.

A végvárak ellátási nehézségeit legjobban az ott szolgáló katonák életkörülményeinek tanulmányozásával lehet bemutatni, amit Sarusi-Kiss Béla a murányi vár esetében már több oldalról is megvizsgált. Jelen kötetben több magyarországi véghely őrségének etnikai összetételét kutatva azok származási helyét is igyekezett meghatározni. Ezzel azt a kérdést próbálta megválaszolni, hogy léteztek-e a Habsburg Birodalomnak kifejezetten a magyar hadszínteret katonasággal ellátó

területei. Eredményeit a tanulmányhoz mellékelt térképeken is feltűntette, amelyeken jól kirajzóldtak azok a régiók, amelyekből nagy számban érkeztek idegen zsoldosok a magyar hadszíntérre. Az ilyen jellegű kutatások a jövőben rendkívül hasznos kiegészítései lehetnek a külföldi, főként német demográfiai vizsgálatoknak, amelyek a XVI. századi népességrobbanás hatásait elemzik.

A külföldi (császári–királyi) katonaság életviszonyait magyar nyelven Bagi Zoltán Péter tavaly megjelent monográfiája (*A császári-királyi mezei hadsereg a tizenöt éves háborúban: hadszervezet, érdekérvényesítés, reformkísérletek*, Budapest 2011.) szemlélteti a legrészletesebben. E munka eredményeinek összefoglalást olvashatjuk jelen kötet lapjain, amely alaposan és életszerűen szemlélteti a magyar hadszíntérre vezényelt mezei hadseregek szolgálati körülményeit. E vizsgálatok a legmodernebb kutatásokon túl új forráscsoportokra (a katonaság felfogadásáról számot adó *Bestallungok*ra) is kiterjedtek. Ezek széleskörű (esetlegesen nemzetközi keretekben történő) feldolgozása, akár más háborúk esetében is, alkalmas lehet arra, hogy Bagi munkájához hasonló részletes és alapos elemzések születhessenek.

A kötet következő négy tanulmánya egy sajátos rendező elv szerint sorolható egymás mellé. Ezen írásokra egyaránt jellemző, hogy egy speciális forrástípus vizsgálatából származó eredményt közölnek, amelyek így egymás mellett jól reprezentálják a magyar kutatás szerteágazó érdeklődését. Molnár Antal munkája a katolikus egyház balkáni befolyásának alakulásáról, a térség fölötti egyházi befolyás visszaszerzésének tervezeteiről olvashatunk. A munkájában Oliver Jens Schmittnek, a Bécsi Egyetem professzorának 2005-ben egy konferencián elhangzott előadásában felvetett elméletre reagál, amely elképzelés szerint a pápa rekatolizációs törekvéseiben nem csak Ragusa vagy Bécs szerepelt annak esetleges kiinduló pontjaként, hanem akár Velence is. Ennek alapját a városállamnak a félsziget nyugati területeire gyakorolt korábbi rendkívül erős politikai és kulturális hatása képezte, amely úgy tűnik, a XVII. század elején még mindig elég erős volt ahhoz, hogy az egyház erre támaszkodhasson. Munkájában Molnár, Ivan Tomko Mrnavić/Marnavics Tomkó János eddig ismeretlen indítványát vizsgálja, amelyben a boszniai püspök a katolikus tágyerős új módozatait veti fel nem csak a Balkán-félszigeten, hanem az oszmán uralom alatt álló magyarországi részekben is. Ennek ismertetése során rámutat arra, hogy a hazai kutatás gyakran igencsak sematikus képpel rendelkezik Velencéről, ami annak tudható be, hogy jobbra a kereskedőktől és diplomatáktól származó forrásokra támaszkodunk. A szerző az Itália és a Balkán-félsziget között meglévő rendkívül szoros kapcsolatok további vizsgálatának meglérére is felhívja a figyelmet, s kiemeli, hogy ezekben a viszonyokban regionális jelentősége miatt Magyarország is fontos szerepet játszott.

A hazai rekatolizációs törekvésekben a Habsburg uralkodók is mindig élen jártak, akiknek a XVII. században alkalmazott önreprezentációjában is nagy szerepet kapott a keresztény vallás védelme. E reprezentációs technikák változását kíséri nyomon G. Etényi Nóra, aki ezúttal az I. Lipót idején kiadott *Almanach royalok*ban fellelhető ábrázolásokat vizsgálta meg közelebbről. A művészettörténeti elemzéseken túl jó képet kapunk a naptárak propagandisztikus szerepéről és ezek elterjedéséről, amit jól példáz az erre épült városi nyomdaipar nagysága is. A tanulmány a négy, Lipótot ábrázoló nyomtatvány másolatát is közzé teszi, melyek közül az utolsó, 1706-os naptár egy részlete az, amelyet a kötet borítóján is láthatunk. A kalendáriumok vizsgálata során G. Etényi arra a megállapításra jut, hogy az efféle kiadványok a vizsgált XVIII. század elejére már a korábbinál sokkal szélesebb körben elterjedtek, így már nem csak az udvari körökben, hanem a városi polgárság között is meg lehetett találni őket. Mindez magyarázatot adhat a stílus, szimbólika és különféle ábrázolásbeli változásokra, amelyek ugyancsak átalakultak a korábbi században ismertekhez képest.

A tanulmánykötet „legkeletibb” témája ugyancsak szorosan kötődik egy uralkodó személyéhez, hiszen Ivanics Mária, a Krími Kánság történetének nemzetközileg is elismert kutatója, a nomád állam egyik kánját mutatja be, egy kicsit másként. II. Gázi Girájról (1588–1596) már több korabeli forrás is feljegyezte, hogy katonai erényei mellett sokoldalú, művelt személyiség volt, aki kedvelte a tudósok és költők társaságát. A szerző ebben a rövid írásában a kán műveltségét és művészeti tevékenységét emeli ki és elemzi. Ezek közül főként irodalmi témájú munkáit és levelezését vizsgálja, de érinti filozófiai és zenei műveit is. A tanulmányt olvasva egy rendkívül képzett és művelt, jó nevelésben részesült uralkodó képe rajzolódik ki előttünk, aki képességei és ismeretei révén valamilyen uralkodói udvar kedvelt és népszerű tagja lehetett volna. Az efféle vizsgálatok kultúrtörté-

neti eredményein túl fontos hozadéknak számít, hogy igyekeznek árnyalni azt a sematikus képet, ami a nomád államok kulturális színvonaláról a (nem csak a külföldi) nagyközönségben kialakult.

A fent említett speciális forrásokat tömörítő blokk negyedik eleme Varga Szabolcs tanulmánya, aki rendkívül érdekes szempontból mutatja be a magyarországi oszmán hódoltságot. Munkájában a bosnyák hősepicában előforduló utalásokat, az ezekben megjelenő képet tárja eléink, különösen élvezetes stílusban. A magyar és nemzetközi tudomány figyelmét is felkeltendő munkáját egy historiográfiai bevezetővel indítja. Az irodalmi művek történeti jellegű vizsgálata rendszerint érdekes eredményekkel szolgál a történettudomány számára, hiszen rámutat arra, hogy egyes korok vagy események emléke miként jelenik meg a hagyományokban. A tanulmány nagy előnye, hogy egy teljesen új perspektívából mutatja be a hódoltságot és a végvidéket. Ez a térszemlélet Kanizsát vagy a mohácsi síkot, mint a nagy győzelmek színtereit, központi helyként kezelte, míg a hódoltság tényleges központjának számító Buda szinte elérhetetlen messzeségbe vezetett. Az ilyen jellegű munkák érdeme, hogy felhívják a figyelmet: ne csupán egy irányból és egyféle szemüvegen keresztül nézzük a történelmünket, hiszen a különböző nézőpontok alkalmazása nélkül a történeti kutatás könnyen egysíkúvá és öncélúvá válhat.

A kötet következő két tanulmánya a kora újkori magyar történettudomány egyik sokat kutatott területére, Erdélyre irányul. Az első írás ezek közül Horn Ildikó tollából származik, aki az ország három részre szakadása utáni időszak felekezeti viszonyait vizsgálja János Zsigmond uralma idején. Munkájában arra kíván választ találni, hogy az egyes felekezetek mennyire fügtek a belpolitikai és diplomáciai helyzettől, vagy esetlegesen határozták meg azokat. Erdély urának példáján keresztül jól szemlélteti, hogy a politikusok vallási meggyőződése és az általuk támogatott felekezet nem feltétlen volt ugyanaz, tehát gyakran pontosan nehéz megmondani egyes államférfiak vallási hovatartozását. Kiemeli, hogy az 1560-as évekre a protestantizmus terjedését egyetlen uralkodó sem hagyhatta figyelmen kívül, így ha felelősségteljesen kívántak dönteni, akkor ideológiai állásfoglalásukkal nem fozozhatták a már meglévő ellentéteket.

Az erdélyi fejedelmek politikájára komoly hatást gyakorló felekezeti küzdelmek jelentősen befolyásolták dinasztikus kapcsolataikat is. Ezeket azonban Kármán Gábor nem a hagyományos politikai vagy családtörténeti, hanem reprezentációtörténeti szempontból vizsgálja meg Rákóczi Zsigmond házasságain keresztül. Az erdélyi fejedelmi udvartartást a korabeli nyugat-európaiakkal összehasonlítva arra kíván válaszolni, hogy volt-e eltérés a keleti és nyugati gyakorlat között, szer-tartásrendjét tekintve különböztek-e a két régió szokásai. Az efféle vizsgálatokon keresztül képet kaphatunk arról, hogy Erdélyben és Magyarországon mennyire elterjedtek el a korabeli európai divatok. Mindezen kutatások révén megismerhetjük, hogy a magas kultúra mely elemei és kiknek a közvetítésével jelentek meg régióinkban és ezek miként keveredtek a helyi gyakorlatokkal.

A reprezentációtörténet mellett a történettudomány napjainkban egyik nyugaton is igen népszerű irányzata a várostörténet, amelynek egyik legelismertebb hazai képviselője H. Németh István, akinek kutatásai elsősorban a felső-magyarországi városszövetség történetére, azon belül pedig leginkább Kassára irányulnak. Jelen tanulmányában a hazai vizsgálatok sajátosságaira tér ki, bemutatva az eddigi eredmények által felvázolt további lehetséges irányokat. Írása jól szemlélteti, hogy a városokat nem önmagukban, hanem az adott régió szerves részeként kell szemlélni, hiszen így mutatkozik meg valódi súlyuk. Ez a kép tovább tisztulhat, ha figyelembe vesszük az uralkodók és vármegyék politikáját, amely e központok gazdasági szerepének befolyásolására irányult. A kora újkori Magyarországon mindezek mellett e települések katonai, hadügyi szerepével is számolni kell, amely ugyancsak sajátos helyzetet teremtett, amelyből H. Németh elsősorban ennek társadalmi vonatkozásait emeli ki. A XVI–XVII. században kialakult helyzet és a török kiűzését követően létrejött állapot közötti különbség vizsgálata a fentiekén túl további lehetőségeket kínál a kutatás számára, amelynek eredményei hasznosak lehetnek egy összehasonlító, nyugat-európai településekre kiterjedő vizsgálat számára is.

Szűjártó M. István munkája zárja a tanulmánykötetet, a XVIII. századi magyar országgyűlések döntéshozatali procedúráját vizsgálja. A korszak viszonyainak ilyen jellegű kutatása nem elsősorban politikátörténeti, hanem a politizálás kultúrtörténeti szempontjából válhat újra fontossá. A korábbi elemzések főként az országgyűlések eredményeit, az ott lezajlott csatározásokat, meghozott törvényeket vagy elutasított javaslatokat emelték ki. Minderre szükség is volt, ám újabban ezen túl már elsősorban a politikai döntéshozatal gyakorlatára kell fordítani a figyelmet, illetve arra, hogy

mindez milyen szerepet játszott a korabeli politikai elit életében. Ezek felderítésével a politika és a korabeli politikusok egymáshoz való viszonya, az alkotmányosság gyakorlatának létrejötte is pontosabban kirajzolódhatna, amely hozzájárulna a korszak teljesebb és hitelesebb megismeréséhez.

A kora újkori magyar történettudomány az elmúlt néhány évtizedben komoly fejlődésen ment keresztül, hiszen rengeteg új kutatási irányzat (végvártörténet, modern hadtörténet, reprezentáció és politikai kultúrtörténet stb.) jelent meg, amelyek forráscsoportjaik vagy módszereik révén hoztak egyre újabb eredményeket. Mindezt azonban megfelelően kell tudni elhelyezni és beépíteni, nemcsak a hazai, hanem a nemzetközi szakmai életbe is, e nélkül ugyanis a magyar tudományosság nem lesz képes kilépni az őt körülvevő elszigeteltségből. Az eredmények terjesztésében az itt bemutatott kötethez hasonló igényes munkáknak kell az élen járniuk, amelyek minden szinten képesek lehetnek reprezentálni a hazai tudomány színvonalát.

Vatai Gábor

VERES EMESE GYÖNGYVÉR

BORCSA MIHÁLY. CSÁNGÓ FIÚ A CENK TÖVÉBEN

(Barca Kiadó, Dunavarsány, 2011. 174 o.)

Veres Emese Gyöngyvér néprajzsként a barcasági csángók szokásait kutatja. A *Barcasági Könyvek* sorozat a legújabb eredményeket hivatott bemutatni.

A szerző kiemeli, hogy a barcasági csángók elsősorban vallásukban különböznek a gyimesi és moldvai csángóktól, hiszen evangélikusok. Elsősorban arra a kérdésre keresett választ, hogy honnan eredeztethető ez a népcsoport. Meggyőzően hiteles adatokat csak arra talált, hogy feladatuk a határőrzés lehetett, az utolsó végvárat, Brassót védték, ezért a körülötte levő 10 faluban elszórtan éltek (hétfalusi csángóként is emlegetik őket).

Ehhez kapcsolódik a *Barcasági Könyvek* sorozat 4. kötete, amely Borcsa Mihály (1824–1913), egy elfeledett 1848-as honvéd életét mutatja be. A könyv fényt vet a lelkész, iskolamester, népnevelő és honvéd sokrétű munkásságára, nemzeti elkötelezettségére. Életében nagy tisztelet és megbecsülés övezte, halála után viszont elfeledték.

A szerző sérelmezi, hogy a *Romániai Magyar Irodalmi Lexikon* sem említi a nevét, holott általánosságban a művelődési élet jeles személyiségeit tartalmazza. Ráadásul az egykori lelkész rendszeresen publikált cikkeket, komoly mennyiségű néprajzi adatot gyűjtött. Orbán Balázst például ő látta vendégül, amikor *A Székelyföld leírása* című művének a Barcaságról szóló fejezetéhez anyagokat keresett.

Kortársa volt Zajzon Rab Istvánnak, akinek ugyancsak az volt a célja, hogy a barcasági csángókat ismertté tegye, elsősorban Magyarországon, s aki 1861 szeptemberétől munkatársa lett a *Hölgyfutár*, az *Alföld*, a *Vasárnapi Újság* című lapoknak és a *Családi Kört* is szerkesztette. Az említett újságok prózai írásait közzölték, mellyel a közvélemény figyelmét felhívta a Brassó melletti Hétfalura, illetve annak szokásvilágára. Az 1848–49-es eseményeket is bőven tárgyaló visszaemlékezését először Seres András közölte 1992-ben.

Az 1848 októberében Agyagfalván megtartott székely nemzeti gyűlésen a Brassó környéki csángó falvak képviselői arra kérték a nagygyűlés vezetőségét, hogy ők is a székely honvédelmi rendszerhez tartozhassanak. Ennek indokairól így ír: „A tíz magyar község érezte, hogy két tűz közé szorult, két nemzetiség viharja tépdesi a szabadság, az egységes haza zászlóját... A Kolozsvárról hozott szellem megteremtette gyümölcsét. Papok, tanítók, jegyzők és más intelligens lakosok tanácsát átlátta mindenki, hogy a minden oldalról szorongatott magyar községek elszigetelve a nemzettesttől, egyedül nem állhatnak ellen a hallható fenyegetések és készülődőben lévő támadásoknak, egyhangúlag kimondattak a székely nemzettel kötendő szövetség.” Később ezért a románok bosszút álltak, felesküdték a barcasági csángók kiirtására és tömegmészárlásokba kezdtek.